

сового характеру в 2016 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon5rada.gov.ua//laws/show/1022-19.

14. Статут групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_144.

15. П'ятий Додатковий звіт про виконання рекомендацій Україною для затвердження GRECO на 68 пленарному засіданні (Страсбург, 15–19 червня 2015 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file//47347.

ГОРБАЧ О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

КУЧЕРЧУК Ю. С.,

студентка IV курсу
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 351.743

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОЦЕСІ

У науковій статті розкрито деякі питання реалізації права на захист в адміністративно-деліктному процесі. Акцентовано увагу на існуючих колізіях в адміністративно-деліктному законодавстві, що стосуються захисту прав та законних інтересів особи, які викликані недосконалістю і суперечністю правових норм.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, принципи адміністративної відповідальності, адміністративно-деліктна політика, адміністративний проступок, захисник, право на захист.

В научной статье раскрыты некоторые вопросы реализации права на защиту в административно-деликтном процессе. Акцентируется внимание на существующих коллизиях в административно-деликтном законодательстве, касающихся защиты прав и законных интересов лица, которые вызваны несовершенством и противоречивостью правовых норм.

Ключевые слова: административная ответственность, принципы административной ответственности, административно-деликтная политика, административный проступок, защитник, право на защиту.

In the research article reveals some of the issues of the right to defense in administrative tort process. The attention to existing conflicts in the administrative and tort legislation concerning the protection of rights and legal interests of a person caused by imperfect and contradictory legal norms.

Key words: administrative responsibility, principles of administrative liability, administrative tort policy, administrative offense, defender, right to protection.

Вступ. Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. А утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1], виконання якого досягається проведенням відповідної державної політики, одним з видів якої є адміністративно-деліктна політика. Як свого часу зазначив В.К. Колпаков, адміністративно-деліктна політика – це цілеспрямована діяльність держави щодо визначення і теоретичного обґрунтування потреб у введенні і скасуванні заборон на діяння фізичних і юридичних осіб; у встановленні відповідальності за їх порушення, а також науковому забезпеченні адміністративно-деліктного законодавства відповідно до державної правової політики [2]. Ефективність же реалізації адміністративно-деліктної політики держави, насамперед, пов'язується з оновленням законодавства про адміністративну відповідальність як необхідного заходу юридичного забезпечення змін, що відбуваються у суспільстві.

Проблематика оновлення адміністративно-деліктного законодавства як в цілому, так і в аспектах діяльності захисника в провадженні в справах про адміністративні правопорушення, привертала увагу таких фахівців, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, В.В. Гордєєв, Т.О. Гуржій, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.Л. Міленін, Т.О. Коломоєць, Р.С. Титикало та інші. Однак дослідження вказаних науковців обмежувалися або констатацією чинних законодавчих положень, або формуванням окремих пропозицій щодо вдосконалення статусу захисника в адміністративно-деліктному процесі в контексті розгляду іншої, як правило, більш широкої теми. Крім того, не дивлячись на постійні зміни, що відбуваються в адміністративному законодавстві стосовно правових норм, якими регламентується порядок отримання правової допомоги в адміністративно-деліктному провадженні, слід констатувати, що на жаль, вони залишаються незмінними. Навіть серед юристів-практиків, з чим ми аж ніяк не можемо погодитись, зустрічаються думки про те, що адміністративно-деліктні норми, які забезпечують громадянам реалізацію права на захист у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, носять більш декларативний характер і на практиці не застосовуються, оскільки реальної потреби в отриманні юридичної допомоги учасники адміністративно-деліктних відносин не потребують.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз законодавства, практики діяльності суб'єктів владних повноважень і наукової літератури та уточнення теоретичних положень стосовно засад діяльності захисника в адміністративно-деліктному процесі як однієї з правових гарантій реалізації громадянами свого права на захист.

Результати дослідження. Особливе місце в переліку прав і свобод громадян займає право кожного громадянина на захист своїх прав, свобод та законних інтересів в інституті юридичної відповідальності, яке може бути реалізоване як у формі самозахисту, так і шляхом отримання кваліфікованої правової допомоги, задеклароване в Основному Законі держави. Так, згідно з частиною 1 статті 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу, а також кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1], яке більш детально конкретизоване та регламентоване у правових нормах різних галузей українського законодавства, в тому числі й адміністративного.

Частина 1 статті 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначає, що у розгляді справи про адміністративне правопорушення можуть брати участь адвокат, інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Ці особи мають право знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання; за дорученням особи, яка його запросила, від її імені подавати скарги на рішення органу (посадової особи), який розглядає справу, а також мають інші права, передбачені законами України [3]. Як вбачається з цього положення, чинне адміністративно-процесуальне законодавство лише в загальних рисах окреслює права захисника в провадженні по справах про адміністративні правопорушення, не конкретизуючи їх, а також абсолютно не визначає його обов'язків в такому провадженні. Більш того, подібне формулювання прав останнього у зазначеній статті більше відноситься до процесуальних прав представника особи. Відповідаючи на питання, ким виступає адвокат у провадженні

по справах про адміністративні правопорушення: захисником чи простим представником особи, Т.О. Коломоєць зазначає, що процесуальний статус адвоката має подвійний характер: по-перше, він є уповноваженою особою, а по-друге – самостійною процесуальною фігурою [4, с. 164]. Ми повністю погоджуємось з наведеною теоретичною позицією науковця, однак, положення КУпАП дають змогу стверджувати, що законодавець не розмежує повноваження представника та захисника особи в адміністративно-деліктному провадженні, оскільки у статті 270 КУпАП зазначається, що законні представники та представники (представник: адвокат, інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи) мають право знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання від імені особи, інтереси якої вони представляють; приносити скарги на рішення органу (посадової особи), який розглядає справу. Тобто закріплені нормами адміністративно-деліктного законодавства права законних представників та представників учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення у повному обсязі збігаються з правами особи, яка, згідно з законом, зобов'язана надавати кваліфіковану правову допомогу. Таким чином, складається враження, що діяльність зазначених суб'єктів у провадженні в справах про адміністративні правопорушення є виразом двох різних видів представництва: законного та договірною.

Дійсно, враховуючи положення теорії правової науки та процесуальних норм різних галузей права, можна зробити висновок, що мета представництва та юридичної допомоги співпадають між собою і полягають у здійсненні захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які його потребують. В той же час кожен з цих інститутів має свої особливості, які і виступають критерієм розмежування зазначених понять: представник, який має право на ведення справи, може вчиняти від імені особи, яку він представляє, лише ті процесуальні дії, що їх може вчинити ця особа. Особа ж, яка надає юридичну допомогу, хоча і діє за дорученням особи, яка потребує юридичної допомоги, але не замість нього, а в його інтересах і разом з ним. У зв'язку з викладеним хотілося б навести слова І.А.Ільїна, який, визначаючи професійну правосуб'єктність адвоката, зазначив: «Это значит, что каждая правовая норма объявляет: тот, кто обладает такими-то внешними или внутренними свойствами, или кто совершает такие-то внешние поступки, или принадлежит к таким-то группам людей – должен быть признан субъектом таких-то полномочий, или таких-то запретностей, или таких-то обязанностей. Отсюда ясно, что не всякий, конечно, является субъектом всех полномочий, запретностей и обязанностей; мало того, право может установить, что некоторые полномочия, запретности и обязанности совсем не могут принадлежать некоторым субъектам права» [5, с. 259–260].

Зупинимось більш детально на визначених правами захисника в провадженні в справах про адміністративні правопорушення, оскільки вони виступають одним із засобів надання кваліфікованої юридичної допомоги учасникам адміністративно-деліктного провадження, метою якої є: недопущення притягнення невинної особи до адміністративної відповідальності; відстоювання прав, свобод та законних інтересів особи в адміністративно-деліктному процесі; недопущення порушень особистих майнових чи немайнових прав особи при застосуванні до неї заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення тощо. Перше право – це можливість захисника знайомитися з матеріалами справи. Одразу виникає ряд запитань. По-перше, з якими саме матеріалами справи може знайомитися захисник, по-друге, з якого моменту він може реалізувати надане право, оскільки це чітко не визначене в законі. З урахуванням стадійності адміністративно-деліктного провадження (наявність стадій адміністративного розслідування; розгляду справи та винесення по ній рішення; оскарження рішення по справі та його виконання) логічно припустити, що потреба ознайомлення з матеріалами справи у захисника може виникнути щонайменше двічі: перед прийняттям рішення про можливість надання юридичної допомоги та вироблення певної позиції захисту, а також у момент направлення матеріалів до органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справи про адміністративні правопорушення, з метою з'ясування повноти зібраних матеріалів та підготовки до безпосереднього розгляду справи. Відсутність чіткого переліку матеріалів, з якими може знайомитись захисник (чи, навпаки, зазначення

матеріалів, що заборонені для ознайомлення), дозволяє суб'єктам владних повноважень надавати такі матеріали на власний розсуд, що, на наш погляд, не зовсім сприяє здійсненню ефективного захисту. До того ж, необхідно враховувати фактор чисельності органів (посадових осіб) адміністративної юрисдикції, що мають право вирішувати відповідні справи, та відсутність у більшості з них фахової юридичної освіти.

Що ж стосується прийняття рішення захисником про можливість надання юридичної допомоги в конкретній справі про адміністративне правопорушення, то складається враження, що останній позбавлений такого права, оскільки незрозуміло з якого моменту він може стати самостійним учасником провадження. Однак у статті 268 КУпАП «Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності», визначено, що така особа має право «при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права», що, в свою чергу, дає змогу стверджувати, що захисник в адміністративно-деліктному провадженні може здійснювати захист, лише починаючи зі стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення. Хоча, на нашу думку, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, найбільше потребує захисту своїх прав та законних інтересів на стадії адміністративного розслідування, оскільки саме на ній фіксуються обставини вчинення протиправного діяння, збираються докази, а також можуть застосовуватися заходи примусового характеру, що обмежують пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю. В цьому аспекті цікавим є факт присутності захисника під час адміністративного затримання особи, яка підозрюється у вчиненні адміністративного проступку, оскільки ні КУпАП, ні інші законодавчі акти, якими регламентуються підстави та порядок застосування адміністративного затримання, не містять посилання на можливість реалізації громадянами свого права на захист в результаті обмеження їх права на вільне пересування. Так, статті 261–263 КУпАП визначають виключно підстави, порядок та строки адміністративного затримання, перелік суб'єктів владних повноважень, які можуть його здійснювати, та зобов'язують останніх негайно повідомляти родичів затриманої особи про її місце перебування, а на її прохання – власника відповідного підприємства, установи чи організації. Але подібна прогалина усувалася положеннями Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1991 р., який на сьогодні втратив чинність. Цей Закон містив вказівку на те, що орган, який здійснив адміністративне затримання особи, повинен негайно, але не пізніше як через дві години після затримання або арешту (взяття під варту) осіб повідомити про їх місцеперебування родичам та у разі усної або письмової вимоги – захиснику, а також адміністрації за місцем роботи чи навчання. Крім того, якщо затримані або заарештовані (взяті під варту) особи усно або письмово вимагають залучити захисника, працівники міліції не мають права вимагати відповідних надань будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника. Чинний же Закон України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 р. також містить виключно посилання на те, що працівники поліції в межах виконання своїх службових обов'язків із забезпечення публічного порядку та публічної безпеки у випадках, передбачених Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, мають право застосовувати адміністративне затримання [6]. Стосовно кримінально-процесуального законодавства, то тут не виникає певних проблем, оскільки питання залучення захисника під час взяття під варту особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, врегульовано досить детально, чого не можна сказати про норми адміністративно-деліктного законодавства.

Єдине виключення становить Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який, надаючи перелік осіб, що мають право на правову допомогу, включає до їх числа осіб, до яких застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт. При цьому законодавець чітко встановлює види правової допомоги, на які останні мають право, а саме:

– здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

– складання документів процесуального характеру.

Тобто вказаний Закон передбачає присутність захисника лише під час та на строк адміністративного затримання особи. Але враховуючи той факт, що адміністративне затримання особи за загальним правилом може тривати не більше трьох годин з моменту фактичного обмеження пересування особи, говорити про ефективність надання кваліфікованої юридичної допомоги не представляється можливим. Так, за свідченнями адвокатів, які надають правову допомогу через центри надання безоплатної вторинної правової допомоги, на практиці досить часто виникають ситуації, коли адвокат прибуває до органу національної поліції, а особа, затримана за вчинення адміністративного проступку, після складання відповідних процесуальних документів відпущена після закінчення строків адміністративного затримання. Наступна ж участь адвоката в такому адміністративному провадженні не передбачена зазначеним законодавчим актом, не дивлячись на те, що частина 3 статті 271 КУпАП визначає, що якщо особа є суб'єктом права на безоплатну вторинну правову допомогу, то у розгляді справи про адміністративне правопорушення може брати участь адвокат, який призначений Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Зазначений адвокат має права, передбачені частиною першої цієї статті.

Висновки. Отже, як вбачається з наведеного, існують колізії в адміністративно-деліктному законодавстві, що стосуються захисту прав та законних інтересів особи, викликані недосконалістю і суперечністю правових норм.

Окрім того, положення Кодексу України про адміністративні правопорушення містить ряд норм, які взагалі унеможливають реалізацію права на захист шляхом отримання кваліфікованої правової допомоги. Йдеться про так зване спрощене провадження, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається, а рішення по справі виноситься на місці вчинення протиправного діяння (стаття 258 КУпАП). В розрізі цього питання неабиякий інтерес серед науковців викликало прийняття Закону України від 14 липня 2015 р. № 596-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху», яким були внесені зміни та доповнення до статті 258 КУпАП, згідно з якими: якщо під час складання постанови у справі про адміністративне правопорушення особа осперить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, то уповноважена посадова особа зобов'язана скласти протокол про адміністративне правопорушення, крім випадків притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, та правопорушень у сфері забезпечення дорожнього руху, в тому числі зафіксованих в автоматичному режимі. Тобто за наявності зазначених випадків вчинення адміністративних проступків особа взагалі позбавляється свого права на захист, оскільки така постанова не може бути оскаржена захисником в адміністративному порядку, оскільки згідно зі статтею 287 КУпАП постанова по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено прокурором, особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Цікавим є факт, що відповідно до статті 294 КУпАП постанову судді у справі про адміністративне правопорушення може оскаржити особа, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим та його захисником. Крім того, законодавець не передбачає можливості оскарження захисником застосування заходів провадження в справах про адміністративні правопорушення, надаючи таку можливість виключно заінтересованій особі, при цьому не визначаючи, хто ж саме з учасників провадження відноситься до заінтересованих осіб.

Отже, дослідження норм адміністративного законодавства в цілому та адміністративно-деліктного законодавства зокрема в контексті реалізації громадянами свого права на захист шляхом отримання кваліфікованої правової допомоги з боку захисника дає змогу стверджувати, що роль останнього на сучасному етапі є факультативною. Деякі положення законодавства є застарілими та містять ряд неузгоджень. Окрім того, не сприяє ефективності захисту прав та свобод особи в адміністративно-деліктному процесі, на наш погляд, наявність відсилок до інших законодавчих актів. Така ситуація не лише не сприяє, а й створює додаткові перешкоди на шляху забезпечення конституційних гарантій кожного громадянина на реалізацію свого права на захист в адміністративно-деліктному провадженні.

Вирішення цього питання, на наш погляд, можливе шляхом внесення змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення як єдиного кодифікованого акту, що регламентує підстави та порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності, норм, які б деталізували та конкретизували участь захисника в адміністративно-деліктному провадженні за аналогією з кримінальним процесом. Зокрема, необхідно чітко закріпити момент залучення та допуску захисника в провадження в справі про адміністративне правопорушення, передбачити чіткий перелік його прав та обов'язків, визначити підстави обов'язкової участі захисника в такому провадженні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 5 листопада 2015 р. (Офіц. текст). – К. : А.В Паливода, 2015. – 64 с.
2. Колпаков В.К. Кодекс України про адміністративні правопорушення: пошук нової парадигми / В.К.Колпаков // Право України. – 2004. – № 7. – С. 85–88.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 2 січня 2016 р. (Офіц. текст). – К. : А.В. Паливода, 2016. – 312 с.
4. Коломоєць Т.О. Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення України / Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя : Верже, 2000. – 240 с.
5. Ильин И.А. Теория права и государства / И.А. Ильин ; под ред. с биографическим очерком В.А. Томсинова. – 2-е изд., доп. – М. : Зерцало, 2008. – 550 с.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
7. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

КАНДУЄВ Д. В.,
аспірант кафедри адміністративного
і кримінального права
(Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара)

УДК 342.9

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Стаття присвячена визначенню основних понять та особливостей адміністративної відповідальності військовослужбовців за чинним законодавством України. Окрема увага приділяється питанню розмежування понять дисциплінарна та адміністративна відповідальність. Розглядаються спірні моменти щодо визначення та призначення відповідальності за адміністративні правопорушення у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України та у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: правопорушення, відповідальність, військовослужбовці, адміністративне стягнення, Дисциплінарний статут Збройних Сил України, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

